

SOPEUTUMISEN SIETÄMÄTÖN VAIKEUS

MAAHANMUUTTAJIEN JA PAKOLAISTEN SYRJÄYTYMISESTÄ
SUOMALAISSA YHTEISKUNNASSA

Artikkeli tarkastelee Suomen toteuttamaa maahanmuuttaja- ja pakolaispolitiikkaa, sen integroimis- ja akkulturoimispyrkimyksiä ja saavutettuja tuloksia. Ongelmana on, miksi Suomen uudet etniset vähemmistöt näyttävät syrjäytyvän tukitoimista huolimatta. Monikulttuurisuuden pohdinta on jätetty tässä yhteydessä sivummalle, vaikka termi virallisessa diskurssissa esitetäänkin ajankohtaiseksi ja ideologiseksi päämääräksi; käytännön toimenpiteissä monikulttuurisuuden edistäminen ei juuri näy.

ERNO HYVÖNEN
Sosiologia, Turun yliopisto

Artikkeli julkaistu Siirtolaisuus-Migration lehdessä 3/1996

Kuva: AdobeStock.

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -käyttöluvalla.
Tarkastele käyttö lupaa osoitteessa: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Ongelmaan paneudutaan perehtymällä Suomen maahanmuuttajien ja pakolaisten vastaanottojärjestelmän käytäntöihin ja valittuihin strategioihin, joiden virallisena päämääränä on tasa-arvoisen yhteiskunnan luominen. Artikkelitarkastelee pakolaisille ja maahanmuuttajille järjestettyä koulutusta ja sen tehokkuutta yhdenmukaista kohtelua vaativan tasa-arvoisuusperiaatteen ja toisaalta positiivisesti erottelevia tukitoimia vaativan huoltoperiaatteen ristiaallokossa.

Integroituminen

Muuttoliikkeitä ja muuttojen vaikutuksia käsittelevissä tutkimuksissa keskeiseksi käsitteeksi on yleensä nostettu integraatio. Sana on johdettu alkuaan latinankielisestä sanasta "integrō", joka merkitsee "yhdistän kokonaisuudeksi, jossa osat säilyvät muuttumattomina". Maahanmuuttajapolitiikassa sanaa on yleensä käytetty kuvaamaan tilannetta, jossa maahanmuuttaja11a on tasa-arvoinen asema verrattuna valtaväestöön ja samalla oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan. Suomen maahanmuuttajapolitiikan tavoitteina on maahanmuuttajien integroiminen yhteiskuntaan ja syrjäytymisen ehkäisy. Tasa-arvoisen kohtelun lisäksi yhteiskuntaan integroituminen edellyttää tukitoimenpiteitä varsinkin kielen oppimisessa, opiskelussa ja työllistymisessä. (Sisäasiainministeriö 6/1996, 18.)

Patrick Weil ja John Crowley (1994) puhuvat integraatiotermin kahdesta eri käyttötavasta. Ensimmäinen, klassinen durkheimilainen tapa on puhua integraatiosta vastakohtana *disintegraatiolle*. Etniset vähemmistöt, uskonnolliset ryhmät, erilaiset alakulttuurit sekä tavalliset yksilöt ovat integroituneita valtakulttuuriin, jos heillä on yhteisiä uskomuksia, käytäntöjä ja päämääriä sekä sosiaalista vuorovaikutusta ja valtaväestön kanssa. Ilman yhteiskunnan kaikkien osa-alueiden läpäisemää, tarpeeksi laajaa yhteenkuuluvaisuuden tunnetta enemmistövaltaan perustuva nykyaikainen demokratia tuskin olisi mahdollinen. Toinen tapa ymmärtää integraatio on määritellä se vastakohtaksi *segregaatiolle* (esim. em. sisäasiainministeriön kanta). Nämä kaksi kantaa voidaan myös yhdistää: segregatio voidaan nähdä integraatioprosessin ääripäänä-yleise1mniin - sosiaalinen epätasa-arvo on tuhoisaa integraatiolle. (Weil & Crowley 1994, 110–111.)

Ekholm jakaa tutkimuksessaan (1994) integraation asenteelliseen, rakenteelliseen ja vähemmistöryhmän sisäiseen integraatioon. Asenteellisessa integraatiossa tarkastellaan, miten maahanmuuttajat ovat omaksuneet valta-yhteisön arvoja ja tosin harvemmin- miten vähemmistön arvot ovat

vaikuttaneet valta-yhteisöön. Rakenteellinen integraatio on yksinkertaisesti sitä, millaisen taloudellisen, poliittisen ja sosiaalisen aseman vähemmistöryhmän jäsenet ovat saavuttaneet valta-yhteisössä. Sisäisen integraation tutkijoita kiinnostaa millainen yhtenäisyys ja solidaarisuus (koheesio) vähemmistöryhmän sisällä vallitsee. (Ekholm 1994, 17–19.)

Tässä artikkelissa integraatio käsitetään vastakohtana sekä disintegraatiolle että segregatiolle. Hyvä rakenteellinen integraatio katsotaan tärkeäksi asenteellisen integraation edellytykseksi. Asenteellista integroitumista tuskin voi tapahtua, jos maahanmuuttaja kokee saavuttamansa taloudellisen, poliittisen ja sosiaalisen aseman epäoikeudenmukaiseksi. Keskittymistä rakenteelliseen integraatioon tukee paitsi sen merkittävyys integraatiotermin muilla aspekteilla, myös rakenteellisesta integraatiosta saatavan tiedon helppous; kirjallisuutta ja tilastoja aiheesta on runsaasti.

Pakolaisten ja maahanmuuttajien
alkukoulutus Suomessa

Suomeen turvapaikkaa hakemaan tulleet pakolaiset sijoitetaan ensiksi pakolaiskeskuksiin odottamaan turvapaikkapäätöstä. Keskimääräinen odotusaika oli viime vuonna 13–17 kk (Kuuluvainen 1996), kun se pahimman pakolaisaallon aikana 1992–93 saattoi olla jopa useita vuosia. Turvapaikkapäätöstä odottavilla pakolaisilla ei ole työ lupaa. Turvapaikanhakijoiden alkuopetuksen järjestämisestä ei ole olemassa määräyksiä, joten käytännöt vaihtelevat eri vastaanottokeskuksissa. Yleensä opetus rajoittuu laitoksen oman henkilökunnan tai siviilipalvelusmiesten antamaan suomen kielen perusopetukseen yhtä turvapaikanhakijaa kohti tulevan viikkotuntimäärän pysyessä hyvin pienenä (Kuuluvainen 1996).

Jos turvapaikanhakija onnistuu odottelun jälkeen saamaan oleskeluluvan, hänellä on mahdollisuus osallistua maahanmuuttajakoulutukseen. Tämä järjestetään työvoimakoulutuksena, eli työvoimapiiri ostaa koulutuksen sopivalta oppilaitokselta. Pakolaisten erityisasemaa koulutuksessa (vanna koulutuspaikka) on perusteltu sillä, ettei heidän muuttonsa perustu vapaaehtoisuuteen. Tällöin he ovat muita ulkomaalaisia huomommin varustautuneet elämään uusissa olosuhteissa ja näin vastaanottavalla maalla on enemmän velvollisuuksia heitä kohtaan. Muilla maahanmuuttajilla pääsy maahanmuuttajakoulutukseen perustuu työvoimatoimiston tarveharkintaan, resurssihin sekä siihen, onko pakolaisille järjestettävällä kursilla tilaa. Tämäkin on pitkälti paikkakuntakohtaista. (Domander 1992, 38–47).

Sekä maahanmuuttajat itse, että opetushallitus ovat asettaneet maahanmuuttajakoulutuksen pää tavoitteeksi kielen oppimisen (Domander 1994, 101). Ongelmana on, etteivät koulutuksen läpikäyneet maahanmuuttajat ole saavuttaneet työllistymisen tai jatkokoulutuksen mahdollistavaa kielitaitoa. Tähän on useita syitä:

- kulttuurishokki ja käynnissä olevan akkulturaation vaihe,
- pakolaisilla mahdolliset dramaattiset kokemukset ja huoli lähtömaahan jääneistä omaisista. Maahanmuuttoa ei välttämättä ole ajateltu pysyväksi.
- länsimaisen jatkuvan koulutautumisen ideaa ei välttämättä ole sisäistetty. Joissakin kulttuureissa koulutuksen ajatellaan kuuluvan vain lapsille.
- maahanmuuttajan ikä; uusia asioita alkaa olla vaikea oppia.
- puutteellinen luku- ja kirjoitustaito; tottumattomuus latinalaisiin aakkosiin.
- opetusresurssien ja opettajan tietotaidon puute.

Jos oma elämäntilanne on sekaisin ja selkiintymätön – kuten pakolaisilla usein on – uuden, vieraan kielen ja kulttuurin oppiminen vuoden intensiivikursseilla on ymmärrettävästi vaikeaa. Suomalaisen näkökulmasta – pakolaisten vuosi eriytettyä opetusta ja sitten tasa-arvoisena suomalaisten pariin – vastaanottojärjestelmä vaikuttaa toimivalta ja käytännölliseltä, mutta prosessin läpikäyneiden pakolaisten mielipide voi olla toinen.

Aikuiskoulutus ja maahanmuuttajat

Maahanmuuttajakoulutus lähtee siitä, että jokaiselle pyritään takaamaan tasa-arvoinen mahdollisuus koulutukseen (Lumiaro 1995). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajille pyritään antamaan riittävä suomen kielen taito alkukoulutuksessa, jonka jälkeen maahanmuuttajan oletetaan hakeutuvan (yhteishaussa tai muulla tavalla) suomalaiseseen koulutukseen opiskelemaan yhdessä suomalaisten kanssa. Tasa-arvoisuusperiaatteen mukaan maahanmuuttajien koulutusta ei kohdella jonkun marginaaliryhmän erityiskysymyksenä, eikä maahanmuuttajien ole haluttu luoda kahta eri koulutustasoa – suomalaista ja ulkomaalaista. Huoltoperiaate (uusien etnisten vähemmistöjen positiivisesti erottelevat erityistoimet) on haluttu kytkeä vain lyhyeen alkuvaiheen opetukseen, jotta em. kaksi osittain ristikkäistä periaatetta täydentäisivät toisiaan. (Ripatti 1988, 85–86)

Tutkimuksissa on huomattu, että ammatillisessa aikuiskoulutuksessa opiskelevien maahanmuuttajien kielitaito on usein puutteellinen (mm.

Saarinen & Parviainen 1995), joten heidän menestymisensä koulutuksessa on vaikeaa ja keskeyttäneiden osuus on suuri. Esimerkiksi Helsingin kaupungin ammatillisissa oppilaitoksissa keskeyttämisprosentti maahanmuuttajilla lukuvuonna 1993–94 oli yli 20 %, kun se suomalaisilla samana ajankohtana oli vain n.12 % (Lumiaro 1995, 58).

Ammatillisilla oppilaitoksilla ei ole lainsäätämiä velvollisuuksia jäjesi:ää maahanmuuttajille koulutusta (Lumiaro 1995, 56). Oppilaitoksilla ei usein myöskään ole erillisiä määrärahoja maahanmuuttajaopiskelijoiden erityistarpeita, kuten tuki- tai suomen kielen opetusta varten. Mahdollinen – ja yleensä tarpeellinen – tukiovetus kustannetaan yleisistä tukiovetusmäärärahoista, joten sen katsotaan usein olevan muilta, ”omilta”, oppilailta pois (Lumiaro 1995, 62). Tästä voi seurata oppilaitoksen haluttomuus ottaa kurseilleen maahanmuuttajia. Vaikka nykyään puhutaankin paljon koulutuksen joustavuudesta ja yksilöllisistä lähtökohdista, toimii koulutus aina parhaiten – taloudellisimmin ja tehokkaimmin – kun oppilasmateriaali on standardoitua. Samanlaisen pohjakoulutuksen saaneet ja samanlaisen koulutuskulttuurin läpikäyneet ihmiset on helpointa kouluttaa vuodesta toiseen ”liukuhihnatyönä”. Pakolaiset ja maahanmuuttajat ovat tässä mielessä ongelmallisia kouluttajan kannalta, koska he eivät vastaa tätä ihannetta; heistä aiheutuu pakostakin lisätyötä. Samaan aikaan maahanmuuttajaopiskelijoiden määrän kasvun kanssa lama on tehokkuusvaatimuksineen pakottanut oppilaitokset nostamaan ryhmäkokoja ja vähentämään tuki- ja eriytettyä opetusta (esim. Lumiaro 1995, 59–65). Koulutusmäärärahojen leikkaukset koskevat kipeimmin juuri erityisjärjestelyjä tarvitsevia, koska niistä leikataan aina ensiksi.

Maahanmuuttajien sijoittuminen työhön

80-luvun työvoimapulan aikana pakolaiset sijoituivat helposti työmarkkinoille. Työ oli usein suorittavaa tehdastyötä maali- tai komponenttiteollisuudessa, mutta työpaikka kuitenkin. Pääasiassa yhteiskuntansa alimmista kerroksista kotoisin olevat vietnamlaispakolaiset sijoituivat Suomesakin ammattiarvostushierarkian alimmille tasoille. Varsinaista sosiaalisen aseman laskua ei siis heidän kohdallaan tapahtunut. Yliopistokoulutusta maassaan saaneet pakolaiset eivät onnistuneet sijoittumaan vastaavalle paikalle Suomessa, vaan edessä oli alan vaihto tai – varsinkin humanisteilla – työllistyminen pako laishallinnon tehtäviin tulkeiksi tai kotikielen opettajiksi. (Pylvänäinen 1989).

80-luvullakaan pakolaiset eivät yleensä saaneet koulutustaan vastaavaa työtä. Koulutus ja työkokemus saattoi parhaassa tapauksessa auttaa

sijoittumaan edes omalle alalleen, tosin hieman alhaisempaan asemaan. Insinööristä saattoi tulla teknikko, itsenäisestä pikkukauppiasta tai ompelijasta toisen palveluksessa oleva myyjä tai teollinen vaiheompelija. Pakolaisille suositeltiin yleensä jatkokoulutusta maahanmuuttokoulutuksen jälkeen. Se ei kuitenkaan ollut kovin suosittua, sillä samaan työhön pääsi ilman koulutustakin, eikä aikuiskoulutus muutenkaan ollut suosittua vietnamlaisien keskuudessa (Pylvänäinen 1989). Useimmat pakolaiset suorastaan kiskottiin teollisuuden vaihtotyöhön, kuten seuraavasta työvoimatoimiston virkailijan haastattelusta ilmenee:

”Työllisyystilanne oli 80-luvun lopulla hyvä, ja se näkyi sillä tavalla, että jo ensimmäisen vietnamlaisryhmän tullessa maahan mun puhelin oli kuumana, kun työnantajat soittelivat, että joko niitä saisi niitä vietnamlaisia. Ja sitten ne oli kovasti vihaisia siitä, että mä sanoin, että ne menee ensin kielikoulutukseen. Työnantajat oli sitä mieltä, että ei mitään ku töihin vaan, että kyllä heillä pärjää ilman kieltäkin. Ja kukaan ei kysynyt kielitaitovaatimuksia, ei koulutustaustaa, ei ammattitaitoa.” (Domander 1994, 95)

Helsingin seudulla, jonne suurin osa pakolaisista edelleen sijoittuu, työttömyysaste vuosien 1979–86 välisenä aikana oli vain 1,6–2,1 %. Tästä näkökulmasta katsottuna onkin ymmärrettävää, että esim. vuonna 1987 peräti 85 % pakolaisopiskelijoista työllistyi välittömästi maahanmuuttokoulutuksensa jälkeen pääasiassa viimeiseen harjoittelupaikkaansa (OPM 1991:8). Hannele Pylvänäinen tuli 80-luvun lopulla vietnamlaispakolaisia koskevassa tutkimuksessaan siihen johtopäätökseen, ettei pakolaisuus ole ollut työttömyyttä aiheuttava tekijä (Pylvänäinen 1989, 69). Nykyisen laman aikana kaikki on toisin; kymmenenkin vuotta Suomessa työtä tehneet vietnamlaiset ovat nyt kortistossa. Elokuussa 1995 heidän työttömyysprosenttinsa oli huikeat 77 % (HS 28.11.1995).

Vietnamlaispakolaiset toimivat tavallaan Suomen omana vierastyövoimana. Nousukauden Suomi tarvitsi halpaa suoritusasteen työvoimaa tehtäviin, joita suomalaiset eivät enää halunneet tehdä. Pakolaiset saivat juuri ja juuri riittävän alkukoulutuksen ja sitten heidät sijoitettiin työmarkkinoille yksinkertaisiin tehtäviin, joissa ei kysytty pohjakoulutusta. Pakolaisien aikaisempaa koulutusta tai työkokemusta ei tunnustettu. Laman tultua heidät erotettiin kouluttamattomina ensimmäiseksi. Metaforan vastaavuus loppuu siihen, etteivät hepoistuneetkaan maasta työn loputtua minne he olisivat voineet mennä? On paradoksaalista, että kun maalla menee hyvin ja olisi rahaa kouluttaa maahanmuuttajia kunnolla, heidät kiskotaan ”puolivalmiina” työelämään; vastaavasti laman aikana, kun

rahaa ei ole, sekä uusilla että vanhoilla maahanmuuttajilla olisi kipein koulutustarve.

Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan välimietinnössä todetaan, että ”maahanmuuttajien korkea työttömyys johtuu sekä työmarkkinoilla esiintyvistä syrjinnästä sekä kohtaanto-ongelmasta” (Sisäasiainministeriö 6/1996, 17). Saman mietinnön mukaan huomattava osa työelämään sijoittuneista ei ole koulutustaan tai osaamistaan vastaavissa työtehtävissä. On siis välttämätöntä, että maahanmuuttajien työllistymisen esteisiin vaikutetaan koulutuksella ja muilla keinoilla, koska maahanmuuton vaikutukset ovat sitä myönteisempiä sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä, mitä enemmän sijoitetaan maahanmuuton alkuvaiheessa täydennys- ja työllistymistä tukevaan koulutukseen. (emt.)

Suomalainen pakolaispolitiikka ja maahanmuuttajien integraatio

Rakenteellinen integraatio voidaan tilastollisesti todistaa epäonnistuneeksi. Maahanmuuttajien ja pakolaisten keskuudessa työttömyys on 2–3 kertaa yleisempää kuin suomalaisilla, harvat työpaikat vähän arvostetuilla matalapalkka-aloilla ja asunnot yleensä kaupungin vuokra-asuntoja (HS 25.11.95). Jos hyvä rakenteellinen integraatio katsotaan asenteellisen integraation edellytykseksi, voidaan loogisesti implikoiden päätellä myös asenteellisen integraation olevan kyseenalainen. Ehkä maahanmuuttajien seuraava, kasvamassa oleva sukupolvi kokee tulevaisuudessa itsensä suomalaisiksi ja haluaa erottautua etnisestä taustastaan. Jos suomalainen yhteiskunta edelleen kohtelee heitä muukalaisina, on seurauksena todennäköisesti marginalisaatio (esim. Ripatti 1988, 81–84) sekä eriaisteisia sosiaalisia ja psyykkisiä ongelmia. Tätä kehitystä tukee ulkomaalaisväestön pieni määrä Suomessa sekä pakolaisten hajasijoittaminen – vaikka positiivisia poikkeuksiaakin löytyy (jatkokutkimus aiheesta suunnitteilla).

Jos pakolaisten ja maahanmuuttajien integroiminen suomalaiseen yhteiskuntaan otetaan todelliseksi tavoitteeksi, aikaisemmista tutkimuksista löytynee varmasti kehittämisehdotuksia. Yksi ilmeisen selvä puute on turvapaikanhakijoiden koulutuksen puuttuminen. Jos hakemuksen käsittelyaika on 13–17 kuukautta ja n. 45 % hakijoista (valitusten jälkeen yli 50 %) saa ainakin oleskeluluvan (Kuuluvainen 1996), tuntuu heidän istuttamisensa tyhjän panttina epäinhimilliseltä ja varsin epäintegroivalta. Odotusaikaa voisi hyvin käyttää hyödyllisemminkin esim. kieliopintoihin, jolloin säästettäisiin aikaa ja kustannuksia myöhemmissä vaiheissa, eikä pakolaisten tarvitsisi olla liian pit-

kään poissa työelämästä (olettaen, että työllisyys-tilanne paranee). Ongelmallista on kuitenkin se, että turvapaikanhakijoita saapuu ja lähtee ympäri vuoden, eikä tulevaisuudessa saapuvien turvapaikanhakijoiden ikää, koulutustaustaa, kielitaitoa tai kansallisuutta juuri voi ennustaa.

Pakolaisten integrointi suomalaiseen yhteiskuntaan on koetettu toteuttaa halvasti erottamalla tasa-arvoisuus- ja huoltoperiaatteet tiukasti toisistaan. Pakolaisten on ajateltu noin vuoden maahanmuuttokoulutuksen jälkeen siirtyvän integroitu-neena pois tukitoimenpiteiden alueelta tavallisten suomalaisten palveluiden käyttäjäksi. Ongelma on siinä, ettei vuoden maahanmuuttajakoulutuksen läpikäynyt pakolainen ole oppinut tarpeeksi kieltä tai kulttuurista kompetenssia saavuttaakseen kilpailukyisen aseman yhdessä suomalaisten kansa-sa. Jos valtaväestön ja maahansaapuneiden pako-laisten välinen tasa-arvo otetaan päämääräksi, on vaihtoehtoisia johtopäätöksiä kaksi; joko maahanmuuttokoulutusta on tehostettava (mikäli se on mahdollista!), tai positiivisesti erottelevia tukitoi-mia on jatkettava yli alkukoulutusvaiheen. Jälkimäinen ehdotus käsittäisi esim. erilaisille ryhmille räätälöityä koulutusta ja mahdollisuuksia osallistua kielikursseille maahanmuuttokoulutuksen jälkeen-kin (esim. Ekholm & Parkkinen 1995, 48–50).

Opetusministeriön ulkomaalaisten koulutus-työryhmä ehdotti jo vuonna 1991, että myös muil-la maahanmuuttajilla kuin pakolaisilla olisi mah-dollisuus osallistua maahanmuuttokoulutukseen (OPM 1991:8). Tämä ei ole vielä kukaan toteutunut, vaikka vastaava käytäntö on ollut jo vuosia toi-minnassa esim. Ruotsissa ja Norjassa. Tavallisen maahanmuuttajan kohdalla huolto- ja tasa-arvoi-suusperiaatte eivät voi tukea toisiaan edes huonosti kuten pakolaisten kohdalla, koska tavalliset maa-hanmuuttajat ovat oikeutettuja vain jälkimmäisen mukaiseen kohteluun. Maahanmuuttokoulutuk-sen ulottamista kaikille maahanmuuttajille on pe-rusteltu pakolaisten ja muiden maahanmuuttajien samantlaisilla kielellisillä ja kulttuurisilla tarpeilla. Pahimmat ongelmat maahanmuuttajan kannalta suomalaisessa aikuiskoulutuksessa on oppilaitok-sen valmiuksien puuttuminen ja yleinen linjatto-muus. Kun virallista pakolaispolitiikkaa ei ole, eikä virallisia suosituksia monikulttuurisuuden tukemi-seksi ole annettu, on käytäntö kentällä kirjavaa ja toisinaan jopa syrjivää. Toiset opettajat saattavat olla hyvinkin pystyviä välittämään opetusta myös maahanmuuttajille, toiset taas pitäytyvät tiukas-ti ”kaikille samanlainen opetus” -linjassa. Yleinen opettajien täydennyskoulutus, joka valmistaisi kohtaamaan vieraasta kulttuurista tulleen ulko-maalaisen oppilaan, loistaa poissaolollaan. Parasta tietenkin olisi, jos jo opettajien peruskoulutusvai-

heessa mukana olisi elementtejä, jotka vahvistaisi-vat opettajien valmiuksia ottaa maahanmuuttajien erilaiset kulttuuritaustat huomioon opetuksessa (Lumiaro 1995, 84). Nykyään tämänkaltaisia järjes-telyjä ei ole, vaikka yhteiskunta painottaakin kou-lutuksen ja opettajien vastuuta uusien kansalaisten sosialisatiossa.

Lähteet

- Domander, Minna (1992). Maahanmuuttajat ja koulutus. Siirtolaisuustutkimuksia A 16. Siirtolaisuusinstituutti. Turku.
- Domander, Minna (1994). Kulttuuritausta ja maahanmuuttajakoulutuksen tuloksellisuus. Siirtolaisuustutkimuksia AJ 7. Siirtolaisuusinstituutti. Turku.
- Ekholm, Elina (1994). Syrjäytyä vai selviytyä-pakolaisten elämää Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1994:9. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ehkäisevän sosiaali- ja terveyspolitiikan osasto. Helsinki.
- Ekholm, Elina & Parkkinen, Päivi (1995). Yhteenveto ja jatkosuosituksia. Teoksessa Ekholm, Elina & Parkkinen, Päivi (toim.) (1995). Maahanmuuttajat, ammattitaito ja koulutus. Väliraportti maahanmuuttajien työ- ja koulutusprojektin alkukartoituksesta. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B 18: I 1995. (s. 48–50). Helsinki.
- HS 25. t.1.1995. Muukalaiset tulevat – onko Helsinki valmis? Helsingin Sanomat.
- HS 28.11.1995. Rungas kolmannes ulkomaalaisista on vailla työtä. Helsingin Sanomat.
- Kuuluvainen, Jorma (1996). Perniön vastaanottokeskuksen johtaja. Puhelinhaastattelu 7.6.1996.
- Lumiaro, Ulla (1995). Maahanmuuttajat ja koulutuksellinen tasa-arvo Helsingin ammatillisissa oppilaitoksissa. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B16:1995. Helsinki.
- Luostarinen, Heikki (1992). Vaihduintakuvio. Teoksessa Sihvola, Jukka (toim.) (1992): Toimittaja ja pakolaiskysymykset. (s.129–152). Tampere.
- OPM 1991:8. Ulkomaalaisten koulutustarjontatyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1991:8. Helsinki.
- Pylvänäinen, Hannele (1989). Pakolaiset Suomen työelämässä. Suomeen vuosina 1979–86 saapuneiden pakolaisten sijoittuminen työmarkkinoille. Sosiaalhallituksen raporttisarja 17/1989. Sosiaalhallitus. Helsinki.
- Ripatti, Tuula (1988). Pakolaisten koulutus sopeutumisen välineenä ja vähemmistöpoliittisena toimintana. Sosiaalhallituksen raporttisarja 16/1988. Helsinki.
- Saarinen, Marketta & Parviainen, Ulla (toim.) (1995). Maahanmuuttajat ammatillisessa koulutuksessa. Opetushallitus. Saarjärvi.
- Sisäasiainministeriö 6/1996. Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan välimietintö. Luovutettu 4.4.1996.
- Weil, Patrick & Crowley, John (1994). Integration in Theory and Practice: A Comparison of France and Britain. West European Politics. Voi 17 April 1994 Number 2.

NÄKÖKULMA

MARIKA SAARINEN

Yhteiskuntatieteiden maisteri
Siirtolaisuusinstituutti

VASTAVUOROISUUS NÄKÖKULMANA MONINAISTUVAN YHTEISKUNNAN KOHEESIOON

Kommentaarissaan Saarinen peilaa Hyvösen artikkelia suhteessa keskusteluihin moninaistuvista yhteiskunnista ja vastavuoroisuudesta sekä pohtii niiden kautta mitä edellytyksiä yhteiskunnan koheesio tarvitsee.

Avainsanat: sosiaalinen koheesio, superdiversiteetti, vastavuoroisuus

Hyvösen artikkelissa huomioni kiinnittyi siihen, miten hänen tarkastelunsa maahanmuuttajien integraatiosta linkittyi sosiaaliseen koheesioon. Yhteiskunnan koheesio eli yhteiskunnan jäsenten välinen yhteenkuuluvuus on nykyisen polarisaatiokeskustelun ja yhteiskunnallisen murroksen valossa keskeinen kysymys, varsinkin maahanmuuttopolitiikan suhteen. Kommentaarissani jäsenän, miten yhteiskunnan koheesiota voidaan käsitteellisesti tarkastella moninaistuvan yhteiskunnan ja vastavuoroisuuden kautta.

Moninaistuva yhteiskunta

Käsite *superdiversiteetti* kuvaa yhteiskunnan ja muuttoliikkeiden moninaistumisen prosessia, jossa yhteiskunnan väestöstä tulee eri rakenteiden ja kokemusten kautta moninaisempi. Hyvösen tavoittaa artikkelissaan erään tällaisen moninaistumisen tuottaman eron pohtimalla, miten maahanmuuttajien lapset saattavat kokea olevansa suomalaisia ja tekevät sillä eroa vanhempiensa etnisestä ryhmästä. Tämän lisäksi uuden sukupolven pitäminen edelleen muukalaisina voi tuottaa marginalisaatiota, joka eroaa vanhemman sukupolven kokemasta marginalisaatiosta, mutta on yhtä lailla etnisyyteen perustuvaa marginalisaatiota.

Hyvösen artikkelin kirjoittamisajankohta ja aihe ovat kiintoisia superdiversiteetin käsitteen valossa. Tuolloin, 1990-luvulla, Suomi otti ensi kertaa runsaasti vastaan Euroopan ulkopuolisia pakolaisia (somalialaiset), Suomeen saapui entisen Neuvostoliiton alueelta muun muassa inkeriläisiä, ja Jugos-

lavian hajoamissodat toivat mannereurooppalaisia pakolaisia Suomeen. Suomi sekä muu maailma moninaistuivat ja ”globalisoituivat” samanaikaisesti, kukin maa suhteessa omaan historiaansa mutta myös suhteessa toistensa muutokseen.

Superdiversiteetin käsitteen luonut Stephen Vertovec on tarkastellut myöhemmässä tuotannossaan vastaiskua yhteiskunnan moninaistumiselle, mikä sisältää muun muassa maahanmuuton vastustamisen ja siitä kumpuavat ja sitä hyödyntävät poliittiset ryhmät. Sen myötä tapahtunut maahanmuuton politisoituminen ja sen politisoiminen, eli ottaminen politiikan teon välineeksi vastareaktion moninaistumiseen, synnyttävät myös kysymyksiä yhteiskunnan koheesio ja moninaistumisen välisestä suhteesta.

Näkisin, että seuraavat kysymykset ohjaisivat siitä käytävää keskustelua hedelmällisemmälle uralle: mitkä ylipäätään ovat yhteiskunnallisen koheesio edellytykset ja millaisia mahdollisia uusia edellytyksiä koheesiolle on moninaistuvassa yhteiskunnassa? Näin kenties välttyttäisiin astumasta siihen umpikujaan, jossa moninaistuminen nähdään lähtökohtaisesti ongelmana, kun tarvetta olisi lopulta huomata se osana koheesio edistämistä.

Vastavuoroisuuden piirteitä

Vastavuoroisuus on helppo tunnistaa yhdeksi sosiaalisen koheesio elementiksi, sillä se ilmentää ihmisten välistä halukkuutta tukea toinen toisiaan. On kuitenkin tarpeellista tarkentaa, mitä erilaisia piirteitä vastavuoroisuudella on. Antropologina olen havainnut usein palaavani Marcel Maussin